

Intressanta långsiktiga perspektiv på svensk inkomstfördelning

ANDERS BJÖRKLUND

RECENSION

Erik Bengtsson:
Världens mest jämlika land?, Arkiv förlag,
2020, 272 sidor,
ISBN 978-9-179-
24337-1.

Författaren, som är docent i ekonomisk historia vid Lunds universitet, driver följande teser: Sverige var under perioden 1750–1917 ett djupt ojämnt land både ekonomiskt och politiskt. Detta står i stark kontrast till utbredda uppfattningar om att jämlikhet skulle vara ett historiskt svenskt särdrag med djupa rötter i bondesamhället. Därefter följde en period med kraftigt utjämnande politik av främst Socialdemokraterna som gjorde Sverige till ”världens jämlikaste land” i början av 1980-talet.

Efter ett inledande kapitel beskriver Bengtsson under rubriken ”Den gamla regimen: 1750–1850” böndernas situation under denna tidsperiod. Han betonar att många inte alls var självständiga och självägande bönder utan sk frälsebönder som brukade jord som ägdes av adeln. Därav följde också plikt att utföra dagsverken åt ägarna. Bengtsson hänvisar här till ny forskning som visar att folkräkningarna, som började 1749, hade hushållet som enhet, vilket lett till att andelen av befolkningen som saknade egen förmögenhet tidigare har underskattats.

Bengtsson betonar också att det lokala självstyret i form av sockenstämmor inte var demokratiskt utan snarare plutokratiskt då rösträtten fördelades efter hur mycket man ägde. Det var således en mycket ojämn tidsperiod både ekonomiskt och politiskt.

Nästa kapitel behandlar perioden 1850–1917 och budskapet här sammanfattas väl av rubriken ”Den gamla regimen består”. Bengtsson menar att det inte hände så mycket med den ekonomiska och politiska jämlikheten under denna period.

I både denna del av boken och i inledande och avslutande kapitel polemiserar Bengtsson mot, vad han kallar, en utbredd uppfattning om att Sverige skulle ha en lång historisk erfarenhet av tämligen jämlika förhållanden. Om så varit fallet skulle detta delvis kunna förklara de fördelningsspolitiska framgångarna under 1900-talet. Min beläsenhet om historikers uppfattning om jämlikheten i Sverige kontra andra länder under denna period är inte den bästa. Så för mig var det en nyhet att det skulle finnas en sådan utbredd uppfattning. Bengtsson refererar till en handfull historiker och någon enstaka statsvetare som argumenterat för just detta. Nu tycker jag inte det är så väldigt viktigt hur utbredd denna uppfattning är. Den målande beskrivningen av det svenska samhället från 1750 och framåt är ändå givande läsning.

Det är emellertid ingen lätt uppgift att empiriskt jämföra den ekonomiska ojämligheten i Sverige med den i andra länder under perioden 1750 till början av 1900-talet. Självhushållningen var dominerande vilket gör det svårt att direkt mäta befolkningens inkomster. Långt in på 1900-talet ansågs det särskilt problematiskt att fånga upp lantbrukarnas ekonomiska villkor på ett tillförlitligt sätt; se Johansson och Hedström (1979) om sambandet mellan inkomster och levnadsförhållanden bland företagare och jordbrukare med data från 1974. Man får nog säga att det empiriska underlag som Bengtsson kan hänvisa till är ganska tunt även om det kan vara det bästa möjliga utifrån tillgänglig forskning. Han redovisar en figur över förmögenhetsfördelningen i Stockholm och en handfull andra europeiska storstäder på 1600- och 1700-talen och finner att andelen av den totala förmögenheten som ägdes av de rikaste tio procenten av befolkningen var högre i Stockholm än i övriga städer. Ytterligare en figur över förmögenhetsfördelningen – även här andelen som

Anders Björklund
är professor emeritus
i nationalekonomi
vid Institutet för
social forskning
(SOFI), Stockholms
universitet.

ägdes av de rikaste tio procenten – i Sverige, Storbritannien, Frankrike och USA visar ett mönster med stigande ojämlikhet i alla länder fram till omkring 1900 och därefter en minskning som är särskilt tydlig i Sverige. Vidare visar han en tabell över klasskillnader i kroppslängd under 1800-talet i Sverige och sex andra länder eller orter och skillnaderna i Sverige framstår som relativt stora om än inte alla störst.

För inkomstfördelningens långsiktiga utveckling redovisar Bengtsson också statistik över andelen av de totala marknadsinkomsterna före skatt som tillfaller toppen av fördelningen. Denna statistik visar att Sverige i början av 1900-talet framstår som nog så ojämlikt som många andra länder men att utjämnningen därefter var stark i Sverige, fram till 1980-talet då ojämlikheten återigen började öka.

Sammantaget handlar det således om tämligen grova indikatorer på den ekonomiska jämlikheten, vilket talar för försiktighet i tolkningarna. Men till Bengtssons försvar kan sägas att dessa grova indikatorer ändå motsäger den utbredda uppfattning som han polemiserar mot.

En faktor som inte alls tas upp i boken är det successiva införandet av den allmänna folkskolan under den andra halvan av 1800-talet. Man kan tänka sig att denna reform höjde läs- och skrivkunnigheten hos stora delar av den svenska befolkningen och att detta under loppet av 1900-talet kom att befämja jämlikheten på arbetsmarknaden då industrisamhället kanske premierade sådana färdigheter mer än det gamla bondesamhället.

I kapitlen om utjämnningen efter 1917 betonar Bengtsson rösträttsreformerna som banade väg för politiker rekryterade från arbetarklassen med fokus på ekonomisk utjämnning. Ett intressant argument är att folkrörelserna i form av frikyrkorna och nykterhetsrörelsen var

pådrivande krafter både via deras stöd för rösträttsreformerna och genom att ge föreningserfarenhet åt nya grupper av medborgare. Arbetarrörelsen kunde därigenom växa sig stark och driva upp löneandelen av nationalinkomsten samt föra en utjämnande lönepolitik. Skatterna, socialförsäkringarna och grundskolereformen ingick också i den politik som drev på den ekonomiska jämlikheten.

Däremot är analysen av inkomstfördelningens utveckling sedan början av 1900-talet inte särskilt stringent. Bengtsson blandar olika inkomstbegrepp; ibland baserade på nationalräkenskaper och ibland på taxerade inkomster; ibland på marknadsinkomster och ibland på disponibla inkomster; ibland på inkomster inklusive och ibland exklusive (de problematiska) realiserade kapitalinkomsterna. Han presenterar också mått på inkomstfördelningen som ibland enbart fångar upp toppinkomsttagarnas andel av de totala inkomsterna och ibland fångar upp skillnaderna över hela fördelningen.

För att diskutera den samlade politikens effekter på inkomstfördelningen känns det naturligt att använda disponibla inkomster såsom de definieras i både nationella (finansdepartementet) och länderjämförande sammanhang (OECD och Luxembourg Income Study, LIS). Här adderas hushållets disponibla årsinkomster; detta belopp divideras med ett mått på hushållets försörjningsbörda; alla hushållsmedlemmar anses ha samma ekonomiska standard; och slutligen mäts inkomstskillnaderna mellan alla individer i befolkningen. Eftersom Bengtsson betonar att den förda politiken riktat sig mot att påverka fördelningen av inkomster såväl före som efter skatter och transfereringar framstår detta mått som heltäckande för hans syften.

Med detta etablerade inkomstbegrepp har vi för Sverige en observation

för år 1967 (från Levnadsnivåundersökningarna) och sedan en tidsserie från 1975 från SCB:s officiella fördelningsstatistik. Dessa data tyder på en klar nedgång i inkomstskillnaderna från 1967 till 1975 och därefter en fortsatt nedgång till första halvan av 1980-talet varefter inkomstskillnaderna ökat fram till våra dagar. Denna utveckling är tämligen robust i den meningen att den inte beror på vilket mått som används för att mäta ojämlikheten.

För perioden före 1967 är informationen betydligt tunnare för detta inkomstbegrepp. Bengtsson hänvisar dock till en värdefull studie av Gustafsson och Johansson (2003) som bygger på egenhändigt insamlade data över inkomstfördelningen i Göteborg för åren 1925, 1936, 1947 och 1958. De har beräknat just disponibla inkomster och kan använda en hushållsdefinition som är snarlik den som i dag tillämpas av SCB. De finner en betydande nedgång av inkomstskillnaderna över denna period. Några serier över bruttointkomster, som täcker delar av perioden, tyder också på en nedgång av inkomstskillnaderna. Mot denna bakgrund framstår det som rimligt att de disponibla inkomsterna blev klart jämnare under loppet av 1900-talet och fram till början av 1980-talet. Men viss försiktighet är ändå påkallad. Mätning av inkomstskillnader är sannerligen ingen exakt vetenskap, vilket dock en oinvid läsare lätt kan tro då Bengtsson driver sina teser ganska starkt.

Bengtsson visar heller inte med någon statistik att Sverige faktiskt var världens mest jämlika land i början av 1980-talet. Notera här att frågetecknet i bokens titel inte återfinns i texten där ett genomgående tema är just att Sverige har innehaft denna position. Här kan man begrunda de fördelningsdata som LIS (www.lisdatacenter.org) arbetat fram med sikte på att uppnå bästa möjliga jämförbarhet mellan länder. För

Sverige finns (för denna period) LIS-data för 1975, 1981 och 1987 och alla mått på ojämlikheten är som lägst 1981. Första siffran för Finland är från 1987 och där är fördelningen något jämnare än i Sverige samma år. I en OECD-rapport (OECD 1995), baserad på LIS-data, av de ledande forskarna Tony Atkinson, Lee Rainwater och Tim Smeeding var Finlands inkomstfördelning åren kring 1987 entydigt jämnast av alla ingående länder; entydigt i den meningen att slutsatsen följer oavsett val av mått på inkomstskillnader. Norge (med siffror för 1979 och 1986) och Danmark (med första gången 1987) hade något högre tal för dessa inkomstskillnader, men det är överlag inga betydande skillnader mellan de fyra nordiska länderna. Även om det är möjligt, och kanske även troligt, att Sverige hade världens minsta skillnader i disponibla årsinkomster under ett par år i början av 1980-talet så handlade det sannolikt inte om någon långvarig särklassig ställning.

Mitt budskap här är att den som önskar förstå vad som genererar jämnt fördelade disponibla årsinkomster bör studera även övriga nordiska länder. Det är möjligt att det är samma förklaringar för våra grannländer, men det är också möjligt att sådan jämlikhet kan skapas med delvis olika politik.

Bengtsson har också ett avsnitt om inkomstfördelningens utveckling sedan början av 1980-talet. Även om han inte ser detta som bokens kärnpunkt är avsnittet nog så långt som de som beskriver den tidigare utvecklingen. Ett huvudbudskap här är att "utvecklingen sedan 1980-talet vad gäller ojämlikheten är på många sätt efterkrigstidens utveckling, fast tvärtom" (s 182). Jag är tveksam till detta påstående liksom jag är tveksam till flera andra beskrivningar av inkomstfördelningens senare utveckling. Enligt den svenska statistiken, som i regel inkluderar realiserade kapitalvinster, är dessa vinster (särskilt från bo-

stadsförsäljningar) plus utdelningar till ägare av fåmansbolag viktiga drivkrafter bakom de stigande toppinkomsterna.¹ Men detta är något helt annat än att kapitalandelen av nationalinkomsten har ökat. Reavinsterna ingår inte i nationalinkomsten och fåmansbolagens utdelningar är troligen i stor utsträckning arbetsinkomster som har omvandlats till utdelningar.

Trots svagheter i beskrivningen av inkomstfördelningens utveckling är det en stimulerande bok som jag rekommenderar både forskare och andra samhällsintresserade att läsa. Styrkan ligger mer i beskrivningen av jämlikhetspolitikens förutsättningar än i analysen av den ekonomiska jämlikheten som sådan. Just kontrasten mellan den, av allt att döma, kraftiga ekonomiska och politiska ojämlikheten fram till tidigt 1900-tal och den därefter snabba utjämningen är slagkraftig.

De båda kapitlen om utvecklingen från 1750 till 1917 är för mig bokens höjdpunkter. Kapitlet bygger på en omfattande genomgång av historisk och ekonomisk-historisk forskning, men illustreras också med exempel från olika gods och herresäten i södra Sverige. Bengtsson kryddar också framställningen med några bilder från sina egna förfäders levnadsförhållanden. Dessa illustrationer gör läsningen lättsam men bidrar också till att bokens populärvetenskapliga karaktär blir mindre tydlig.

Boken kan motivera svenska forskare att gräva djupare i inkomstfördelningens historiska utveckling. Här finns nog mer att göra och det torde finnas outnyttjade källor (som gamla folkräkningar) som kan studeras med digitala verktyg.

Mot bakgrund av den politiska historia som Bengtsson beskriver är det av stort intresse att närmare undersöka

om den långsiktiga utvecklingen av inkomstfördelningen i första hand kan förklaras av politikens innehåll och inte av mer allmänna faktorer som teknologisk utveckling, globalisering och demografi.

Det är också angeläget att undersöka den relativa betydelsen av olika politiska redskap som sysselsättningspolitik, skatter, socialförsäkringar, utbildnings- och lönepolitik. Även om alla dessa kan kopplas till Socialdemokraternas politiska hegemoni under stora delar av 1900-talet vill vi veta den relativa betydelsen av sådana olika redskap.

Inkomstskillnaderna under 1900-talet borde också studeras från ett intergenerationellt perspektiv. Om människors levnadsförhållanden fram till början av 1900-talet var så ojämlika som de framstår i Bengtssons bok borde detta ha satt sina spår i fördelningen av nästa generations humankapital. Även för en sådan analys kan boken ge inspiration.

Det är också rimligt att forskare ställer frågan om den inkomstfördelning som Sverige hade under början 1980-talet var långsiktigt ekonomiskt hållbar. Astrid Lindgrens uppmärksammade marginalskatt på 102 procent var från ungefär denna tid och även om just hennes fall var lite speciellt så var marginalskatterna för stora delar av arbetskraften mycket höga. Kombinationen av hög inflation och höga marginalskatter på kapitalinkomster innebar att skatten på reala kapitalinkomster ofta kom att överstiga 100 procent. LO:s låglönesatsningar hade också varit långtgående och kan mycket väl ha drivit upp ungdomsarbetslösheten.

Det handlar helt klart om en imponerande arbetsinsats. Bengtsson går igenom en omfattande litteratur och källorna är väl angivna. Boken är därför

¹ I Björklund (2020) har jag formulerat några kritiska synpunkter på hanteringen av kapitalinkomster i den svenska fördelningsstatistiken.

en guldgruva för den som är intresserad av jämlikhetens förutsättningar i Sverige under en mycket lång period. Jag kommer att spara den i min bokhylla för framtida bruk.

REFERENSER

Björklund A (2020), "Can We Really Rely on Income Distribution Statistics? Some Issues in Swedish Data", DIAL Working Paper 2020:7.

Gustafsson B och M Johansson (2003), "Steps toward Equality: How and Why Income Inequality in Urban Sweden Changed during the Period 1925–1958", *European Review of Economic History*, vol 7, s 191–211.

Johansson, S och P Hedström (1979), "Jordbrukares och företagares inkomster och levnadsförhållanden", rapport, Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

OECD (1995), "Income Distribution in OECD Countries", *Social Policy Studies* 18, OECD, Paris.